

Siyasî Sözbilimsel İlişkinin Merkezindeki Çekirdek Olarak Deyimler

YASEMİN BAĞRIYANIK¹ - PROF. DR. ÖZGE CAN²

Öz

Deyimlerin gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan, anlatıma çekicilik katan ve genellikle birden çok sözcük içeren dilsel anlatımlar olarak tanımlanmasının yanı sıra, sözün gücünü ve ikna ediciliğini artırması dolayısıyla siyasî sözbilim türünde sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Deyimlere alanyazında her ne kadar çeşitli çalışmalarda yer verilse de metinlerde bağdaşıklık ilişkilerini çözümlenmeye yönelik kuramlar arasında yer alan ve edimbilimsel yaklaşımı temel alan, Mann ve Thompson (1987, 1988) tarafından geliştirilmiş olan Sözbilimsel Yapı Kuramı (SYK) çerçevesinde incelenmemiştir. SYK kapsamında yapılan bu çalışmada deyimlerin ön plana çıkan ikna ve güdüleme işlevlerinin sözü edilen kuram kapsamında ele alınması amaçlanmaktadır. SYK'da tümcelerle aktarılan önermeler Sunum Temelli ve Konu Temelli İlişkiler olarak iki grupta sınıflandırılır. Dinleyiciyi bir şey yapmaya ikna etme, inandırma amacını taşıyan Sunum Temelli İlişkilerin tersine Konu Temelli İlişkilerde ise daha çok bilgi aktarımı söz konusudur. Sözü geçen kuram kapsamında ilişkişel önermeyi oluşturan ve önermedeki en önemli unsur olan Çekirdek (Ç) sözbilimsel ilişkinin odağında yer alır ve metin üreticisinin amacını taşıırken Eklenti (E) ise Ç'de belirtilen amaca hizmet eden iletişimsel işlevi değerlendirir. Çalışmada 2018'de CHP tarafından düzenlenen 8 adet miting ve 401 dakikalık miting konuşması içinde yer alan deyimler SYK çerçevesinde incelenmiş, sözü edilen kuram çerçevesinde değerlendirilmiş ve çözümlenmiştir. Sözü edilen mitinglerde 64 adet deyim %66,37 ile Sunum Temelli İlişkiler kapsamında, diğer bir deyişle, ikna ve güdüleme işleviyle kullanılmıştır. Çalışmamızda siyasî sözbilimsel ilişkinin merkezindeki deyimlerin sıklıkla ikna ve güdüleme işlevini temsil eden Sunum Temelli İlişkilerde kodlandığı ve çoğunlukla Ç'de sunulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Deyim, sözbilimsel yapı kuramı (SYK), siyasî sözbilim, sunum temelli ilişkiler, konu temelli ilişkiler, çekirdek, eklenti, ikna ve güdüleme işlevi

IDIOMS AS THE NUCLEUS AT THE FOCUS OF RHETORICAL RELATIONS OF POLITICS

Abstract

It is known that idioms are frequently used in political rhetoric because they increase the power and persuasiveness of language, as well as being defined as linguistic expressions which carry a meaning different from its literal meaning, add charm to the expression and generally contain more than one word. Although idioms are included in various studies in the literature, they have not been examined within the framework of Rhetorical Structure Theory (SYK), which is

*Milli Eğitim Bakanlığı, yaseminbagriyanik@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4785-6837>

*Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Dilbilimi Bölümü, ozge.can@deu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2864-2649>

Gönderim tarihi: 1 Haziran 2024

Kabul tarihi: 27 Haziran 2024

among the theories aimed at analyzing cohesion relations in texts and is based on the pragmatic approach, developed by Mann and Thompson (1987, 1988). In this study conducted within the scope of SYK, it is aimed to discuss the prominent persuasion and motivation functions of idioms within the scope of the mentioned theory. Propositions conveyed through sentences in SYK are classified into two groups as Presentation-Based and Topic-Based Relationships. Unlike Presentation-Based Relationships, which aim to convince the listener to do something, Topic-Based Relationships involve more information transfer. Within the scope of the mentioned theory, the Core (C), which constitutes the relational proposition and is the most important element in the proposition, is at the focus of the rhetorical relationship and carries the purpose of the text producer, while the Attachment (E) evaluates the communicative function that serves the purpose specified in Ç. In this study, the idioms in 8 political meetings and 401-minute long speeches organised by the CHP in 2018 are analysed within the framework of RST, evaluated and analysed within the framework of the above mentioned theory. In the mentioned meetings, 64 idioms are used with 66,37 % within the scope of Presentational Relations, in other words, with persuasive and motivational functions. In our study, it was concluded that the idioms at the center of the political rhetorical relationship are frequently coded in Presentation-Based Relationships which represent the persuasion and motivation function, and are mostly presented in P.

Keywords: Idiom, rhetorical structure theory (RST), political rhetoric, presentational relations, subject-matter relations, nucleus, satellite, persuasive and motivational function

GİRİŞ

Calışmamızda Sözbilimsel Yapı Kuramı çerçevesinde deyimlerin ikna ve güdüleme işlevi incelenmektedir. Deyimler dilin ve söz varlığının vazgeçilmez bir parçası olan ve alanyazında gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan, anlatıma çekicilik katan ve genellikle birden çok sözcükten oluşan dilsel anlatımlar olarak tanımlanmaktadır (Yurtbaşı, 1996; Çotuksöken, 2004; Aksan, 2015; Aksoy, 2015). “Deyimler bir dile özgü ifade ya da kalıplardır ve o dilin söz varlığını anlamada çok önemli bir yere sahiptir ve onları oluşturan sözcüklerin düz anlamlarından farklılık göstererek sahip oldukları sözcüklerin anlamlarının dışında daha farklı bir anlama gelen sözcük grupları” olarak belirtilmektedir (Adkins, 1968, s. 149). Alanyazında Uzun, “Deyimlerin en belirgin özelliği, yapıyı oluşturan parçaların anlamları toplamından farklı bir anlamın, deyim anlamının aktarılması” biçiminde tanımlamaktadır (1991, s. 37). Bu özellik, deyimlerin birden çok öğeden oluşmuş tek bir birim olarak düşünülmesini gerektiğine işaret etmektedir. Hatiboğlu (1982) ve Uzun (1991)’un belirttiği gibi, Püsküllüoğlu da deyimi: “Anlatıma akıcılık, çekicilik katan çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan genellikle çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu” olarak belirtmiştir (1995, s. 7).

KURAMSAL ARTALAN

Sözbilim, ilk defa Antik Yunanistan’da Platon tarafından kullanılmış ve “sözle ikna etme gücü” olarak tanımlanmıştır, Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise söz sanatlarını inceleyen bilim dalı olarak belirtilmektedir (TDK Türkçe Sözlük, 2011). Sözbilim *törenselleşmiş sözbilim, adli sözbilim ve siyasi*

sözbilim olmak üzere üç türden oluşmaktadır. Siyasî sözbilim *Sözbilimsel Yapı Kuramı*³ (Rhetorical Structure Theory) çerçevesinde yapılandırılan bu çalışmamız kapsamında ele alınmaktadır.

Beaugrande ve Dressler (1981) tarafından ortaya atılmış ve incelenmiş olan metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklık ve tutarlılık merkezli ölçütler SYK için önem taşımaktadır. Tümceler kendinden önce ve sonra gelen tümcelerle birlikte ele alınması ve yorumlanmasına ve böylece anlamsal ve bağlamsal bir tutarlılığın oluşması gerekliliğine işaret etmektedir. Burada sözü edilen bakış açısına benzer bir biçimde, tutarlılık ölçütü bu çalışmamızın etrafında yapılandığı SYK'nın da merkezinde bulunmaktadır.

Mann ve Thompson tarafından 1980'lerde ortaya atılmış olan SYK, metinleri ayrıntılı incelemeyi ve söylem bölütleri arasındaki sözbilimsel ilişkileri çözümlemeyi hedefleyen bir kuramdır. Taboada ve Mann (2006), benzer bir şekilde, sözü edilen kuramın özellikle tutarlı metin planlanmasında ve metin yapısı çözümlemesinde kullanıldığından söz etmektedir; dolayısıyla Sözbilimsel Yapı Kuramı metnin nasıl işlediğiyle ilgilidir. SYK'da söylem/metin alıcısının yüzey yapıdaki dilsel işaretleri ve derin yapıdaki iletişimsel içeriği anlamlandırmasına etki eden ilişkisel önermeler bulunmaktadır. Betimleyici ve işlevsel bir yapısı olması nedeniyle SYK, çeşitlilik gösteren söylem parçaları için çözümleyici bir araç olarak da kullanılmıştır.

SYK kapsamında İlişkisel önermeyi oluşturan iki yapıdan biri *Çekirdek* (Nucleus) diğeri ise *Eklenti* (Satellite) adını almaktadır. *Çekirdek* (Ç), sözbilimsel ilişkinin merkezinde yer almaktadır ve metin üreticisinin amacını taşımaktadır. *Eklenti* (E) ise, bu amaca hizmet eden iletişimsel işlevi ayrıntılarla donatan unsurdur. SYK kapsamında, önermeler yirmi farklı sözbilimsel ilişki kurabilmektedir. Tümce üreticisi, sözü edilen sözbilimsel yapıyı oluşturduğu metinde birbirinden farklı iki amaç belirlemektedir. Tümcelerle aktarılan önermelerin kurduğu ilişkiler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 1. Konu Temelli ve Sunum Temelli İlişkiler

<i>Konu Temelli İlişkiler</i>	<i>Sunum Temelli İlişkiler</i>
<i>Zamansal Çevreleme İlişkileri</i>	<i>Güdüleme İlişkisi</i>
<i>Çözüm İlişkisi</i>	<i>Artalan İlişkisi</i>
<i>Ayrıntılandırma İlişkisi</i>	<i>Yeterlilik İlişkisi</i>
<i>Koşul İlişkisi</i>	<i>Beklentiye Olumsuzlama İlişkisi</i>
<i>Neden Demeti</i>	<i>Karşı Tez İlişkisi</i>
<i>İsteme Bağlı Neden İlişkisi</i>	
<i>İsteme Bağlı Olmayan Neden İlişkisi</i>	
<i>İsteme Bağlı Sonuç İlişkisi</i>	
<i>İsteme Bağlı Olmayan Sonuç İlişkisi</i>	
<i>Amaç İlişkisi</i>	<i>Tanımlama İlişkisi</i>
<i>Koşul-Olumsuz Sonuç İlişkisi</i>	<i>Gerektelendirme İlişkisi</i>

³ Buradan sonra SYK olarak kullanılacaktır.

Yorumlama İlişkisi
Değerlendirme İlişkisi
Yeniden Belirtme İlişkisi
Özetleme İlişkisi
Dizi İlişkisi
Zıtlık İlişkisi

Tablo 1’de, SYK çerçevesinde önermeler arasında kurulan ilişkilerin sunulduğu tabloda önermeler arası kurulan ilişkiler, *Konu Temelli İlişkiler* ve *Sunum Temelli İlişkiler* olmak üzere sunulmuştur.

Konu Temelli İlişkilerde, ilişkiler anlambilimsel içeriklidir ve sözü edilen ilişkide, dinleyicide herhangi bir işin gerçekleştirilmesi yönelik bir güdüleme söz konusu değildir. Bu amaçtan farklı olarak, Sunum Temelli İlişkilerde ise dinleyicinin bir şeyi kabullenmesi için ikna etmek ve güdülemek amaçlanmaktadır. Sunum Temelli ve Konu Temelli İlişkilerden Tablo 1’de sunulan ilişkilerden birkaç tanesini aşağıdaki örnekler üzerinden değerlendirelim.

Bir söylem parçasında yer alan tümceler arasında amaç ilişkisinin kurulabilmesi için Ç’de gerçekleştirilmesi beklenen durum ile birlikte E’de belirtilen önerme de gerçekleşecektir. Dolayısıyla, E önermesi bir amaç oluşturmaktadır.

- (1) i. Size en uygun lens çapının ne olduğunu öğrenebilmek için (E)
ii. bir göz doktoruna muayene olmanız gerekebilir. (Ç)

(Çetintaş Yıldırım, 2010)

(1) numaralı örnekte, i’de verilen tümce E’dir. E ile aktarılan önermenin gerçekleşebilmesi için ii’de bulunan Ç’nin gerçekleştirilmesi gerekmektedir ve önermeler arasında amaç ilişkisi kurulmaktadır.

Koşul İlişkisi ise sözü edilen sözbilimsel yapıda, E’nin aktardığı önerme varsayımsal ya da gelecekte meydana gelebilecek bir durum ya da olayı içermektedir. Ç’deki olayın gerçekleşmesi ise E olayının gerçekleşmesine bağlıdır.

- (2) i. Çalışanların emeklilik veya hayat sigortası yardımları için yeni yararlanıcı belirleme formlarını doldurmaları isteniyor (Ç)
ii. medeni hâl ya da aile durumunda bir değişiklik olduğu zaman /olursa (E)
iii. Son zamanlarda boşanmış eşlerin yardım aldığı vakalar oldu.
iv. çünkü çalışan, yeni bir eş veya çocuğu belirten yeni hak sahibi formu doldurmayı ihmal etti.

(Mann ve Thompson, 1987)

Örnek (2)’de ii ile anlatılan durum gelecekte meydana gelebilecek varsayımsal bir olayı anlatmaktadır. i’deki olayın gerçekleşmesi ise ii’de verilen E önermesinin gerçekleşmesine bağlıdır.

Mann (1999), Konu Temelli ilişkileri ve Sunum Temelli ilişkileri *Tek Çekirdekli İlişkiler* ve *Çok Çekirdekli İlişkiler* olarak da iki farklı sınıflandırma yapmıştır. *Çok Çekirdekli İlişkiler*; zıtlık ilişkisi, anlatı ilişkisi, listeleme ilişkisi ve ekleme ilişkisi olmak üzere dört ilişkiden oluşmaktadır. *Tek Çekirdekli İlişkiler* ise; ayrınılandırma, zamansal çevreleme, koşul, koşul-olumsuz sonuç, çözüm, amaç, nedensellik, yorumlama, değerlendirme, yeniden belirtme, özetleme, yeterlilik, yönlendirme ya da artalan, karşı tez, güdüleme, gerekçelendirme, tanıt ve beklentiye olumsuzlama ilişkileri olarak belirtilmiştir.

Dizi ilişkisi kuran tümceler yalnızca Ç'lerdir. Bu ilişkideki en önemli nokta E tümcesinin bulunmamasıdır. Ç'ler birbiriyle eş düzeyli sıralılık bağlantısıyla kurulmuş yapıları oluşturur. Başka bir deyişle, sözü edilen tümceler ardışık gerçekleşen olay ya da durumları aktarır.

- (3) i. Yumurtaları derin bir kaptan çıkarıp. (Ç)
- ii. Üzerine şeker ekle ve çırpmaya devam et. (Ç)
- iii. Kuru malzemeleri de ekle ve karıştır. (Ç) (Kişisel kaynaktan alınmıştır.)

Örnek (3)'te verilen tarif bir dizi Ç'ler arasında kurulan *dizi ilişkisini* net bir biçimde göstermektedir. Yukarıda sunulan ilişkide de çok çekirdekli yapılar bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, Eklentinin yer almadığı yapılardır.

Zıtlık ilişkisinde de dizi ilişkisine benzer bir biçimde, çoklu Ç yapısı bulunmaktadır ancak Ç tümcelerinin sayısı ikiden fazla olamaz. E tümcesinin bulunmadığı bu yapıda, iki Ç birçok bakımdan benzer olarak ve bazı noktalardan farklı olarak yorumlanabilir.

(4)'te *kemerini sıkamak* deyimini kullanılmaktadır:

- (4) i. Düşüncesizce para harcıyor. (Ç)
- ii. Ama hiç kemer sıkıyor. (Ç) (Kişisel kaynaktan alınmıştır.)

Kemerini (ya da kemerleri)sıkamak: giderleri kısarak tutumlu bir yaşayışa yönelmek. (Püsküllüoğlu, 2017, s. 538).

(4)'te, *Zıtlık* ilişkisine bir örnek sunulmaktadır. *Kemerini sıkamak* deyimini ii ile sunulan Ç önermesinde kodlanmaktadır ve kendinden önce gelen Ç önermesi ile arasında Zıtlık ilişkisi kurulmaktadır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmamızda bağdaşıklık ilişkilerini incelemeyi amaçlayan kuramlar arasında bulunan ve SYK çerçevesinde deyimlerin ikna ve güdüleme işlevine yer verilmektedir. SYK, Mann ve Thompson (1987,1988) tarafından geliştirilmiş betimleyici bir kuramdır ve ikna ve güdüleme çerçevesinde oluşturulmuştur. Siyasî sözbilimsel ilişkinin merkezindeki çekirdek olarak kullanılan deyimlerin incelendiği çalışmamızda deyimlerin ön plana çıkan ikna ve güdüleme işlevlerinin SYK ile deyim ilişkisinin incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiği açıktır. SYK kapsamında ele aldığımız çalışmamızda önerme düzeyinde olan ya da önerme içinde etiketlenen deyimlerin öne çıkan işlevlerinden ikna ve güdüleme işlevinin ve SYK ile deyim ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın araştırma soruları aşağıda belirtilmiştir:

1. SYK çerçevesinde deyimler Sunum Temelli İlişkiler kapsamında mı değerlendirilir?
  - 1a. Deyimler Sunum Temelli İlişkilerde ne sıklıkla kullanılır?
  - 1b. Deyimler Sunum Temelli İlişkilerde önermenin hangi bölümünde kodlanmaktadır?
2. Deyimler SYK çerçevesinde Konu Temelli İlişkilerde kullanılır mı?
  - 2a. Deyimlerin Konu Temelli ilişkiler kapsamında ne sıklıkla kullanılır?

2b. Deyimlerin Sunum Temelli ilişkiler kapsamında kodlanmadığı durumlarda önermenin hangi bölümünde kodlanmaktadır?

YÖNTEM

Çalışmamızın temel veritabanı CHP tarafından 2018 yılından gerçekleştirilen siyasî mitinglerinden elde edilen konuşmalara dayanmaktadır ve sözü edilen mitinglerde etiketlenen deyimlerin incelemeye aldığımız işlevleri SYK bağlamında çözümlenmiştir. Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Gaziantep ve Erzurum illerinde yapılan siyasî mitingler bu çalışmamızın veritabanını oluşturmaktadır. Seçmen sayısının en fazla olduğu illerin saptanması için TÜİK verilerine başvurulmuştur. Genel seçim mitingleri geçmiş yıllarda olması nedeniyle araştırmacının sözü edilen mitinglerin sözlü kayıtlarına erişimi için internet adı verilen sanal bir ağ bağlantısından yararlanması gerekmektedir⁴. Dolayısıyla sözü edilen siyasî partinin gerek resmî internet sitesinde paylaştıkları sözü edilen illerde genel seçim öncesinde gerçekleştirilen miting konuşmalarının video kayıt ve yazılı belgelerinden, gerekse diğer video paylaşım kanalı olan internet sayfalarından amaçlı olarak elde edilen miting kayıtları Ochs (1979) tarafından belirtildiği üzere, sözlü söylem kayıtlarına/çevriyazıya dönüştürerek ulaşılmıştır. Çevriyazıya dönüştürme sürecinde araştırmacı ne tür bilgilerin korunacağını, hangi tanımlayıcı kategorilerin kullanılacağını ve bilgilerin yazılı ve uzamsal ortamda nasıl gösterileceği seçimini yapar (Ochs, 1979). Bucholtz (1998) benzer bir biçimde, araştırmacının 'Çevriyazısı yapılan nedir? ve 'Çevriyazı nasıl yapılır?' kararlarını verdiğini belirtmektedir. Çevriyazının hedef kitle ve amacı da dâhil olmak üzere, çevriyazı sürecinin bağlamsal koşullarına yanıt verir. Oluşturulan çevriyazının yazılı söylem kurallarına uygun olduğu doğallaştırılmış ve doğallaştırılmamış iki türünden, doğallaştırılmış olan yazılı söylem kurallarına uygun olan türü çalışmamızda benimsenmiştir. Siyasi mitinglerin video kayıtlarına siyasi partilerin resmi siteleri ve/veya video paylaşım sitesi olan *Youtube* üzerinden ulaşılmış ve sonrasında bu kayıtların çevriyazıları oluşturulmuş ve bu çevriyazılarda yer alan deyimler işaretlenmiştir. Çevriyazılarda geçen deyimlerin belirlenmesinde Türkçe deyimlerin en kapsamlı biçimde ele alan sözlük olarak Püsküllüoğlu (2017) *Türkçe Deyimler Sözlüğü* kaynak olarak alınmıştır.

Deyimlerin SYK kapsamında incelendiği ve bu kuramda sözü edilen ilişkilerden hangisinde daha sıklıkla yer aldığı ve ikna ve güdüleme işleviyle deyimlerin hangi tür ilişkilerde önermenin hangi bölümünde kodlandığını incelediğimiz bu çalışmada hem nicel hem de nitel veriler kullanıldığı için karma araştırma yöntemine başvurulmuştur. Diğer yandan, deyimlerin SYK kapsamında Sunum Temelli İlişkilerde ve Konu Temelli İlişkilerde hangi sıklıkla ve önermenin hangi bölümünde etiketlendiğine ilişkin bulgulara ulaşmak için verilerin incelendiği aşamada niceliksel bir bakış açısıyla da verilerin incelenmiş ve bu araştırma sorularına yanıt aranmıştır. Dolayısıyla çalışmada karma yöntemin benimsenerek nitel ve nicel yöntemlerin birlikte

⁴Çalışmamızın veri tabanına erişim sağlamak için www.chp.org.tr, resmi web sitesinden ve www.youtube.com adlı video paylaşım sitesinden yararlanılmıştır.

kullanılması; yapılan çalışmada verilerin toplanması, değerlendirilmesi ve bütünleştirilmesi açısından önemli katkılar sağlamaktadır.

Aşağıdaki tabloda CHP'nin 2018'de yaptığı miting sayıları ve miting konuşma süreleri ve deyim sayıları sunulmuştur.

Tablo 2: CHP'nin 2018'de yaptığı miting sayıları, miting konuşma süreleri ve deyim sayıları

Şehirler	2018		
	Miting sayısı	Süre (dk.)	Deyim sayısı
İstanbul	2	124	30
Ankara	2	83	14
İzmir	1	61	14
Samsun	1	45	10
Adana	1	44	10
Erzurum	-	-	-
Gaziantep	1	44	12
Toplam	8	401	64

CHP'nin 2018 yılında düzenlediği mitinglerin sayısı, konuşma süresi ve mitinglerde geçene deyim sayısı yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. İstanbul'da yapılan miting süresi diğer illerde yapılan miting sürelerinden daha yüksektir. İstanbul'da yaşayan ve oy kullanma hakkına sahip seçmen sayısının çok olması dolayısıyla liderler seçmenlerin burada düzenlenen mitingde katılımının daha yüksek olma olasılığını göz önünde bulundurarak sözü edilen kitle üzerinde ikna ve güdüleme amacıyla daha uzun süreli konuşma yaptığı düşünülebilir. İstanbul'da yapılan mitinglerde geçen deyim sayısı da diğer illerde kullanılan deyim sayısından oldukça yüksektir. Diğer şehirlerde yapılan miting süreleri ve kullanılan deyim sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. 2018'de Erzurum ilinde miting düzenlenmemiştir. Tablo (2)'de 2018 yılında belirtilen illerde CHP'nin toplamda 8 miting ve 401 dakikalık miting konuşması olduğu ve bu mitinglerde 64 adet deyim kullanıldığı, bazı deyimlerin ise aynı mitingde birden çok defa kullanıldığı için yapılan çözümlemelerde sözü edilen 64 adet deyim 77 defa kullanıldığı sonraki bölümde sunulan Tablo 3'te gösterilmektedir.

BULGULAR

Aşağıdaki tabloda 2018 yılında CHP'nin düzenlediği mitinglerde kullanılan deyimler ve bu deyimlerin hangi şehirlerde kullanıldığı sunulmuştur.

Tablo 3: CHP'nin 2018'de yaptığı mitinglerde geçen deyimler ve kullanıldığı şehirler

<i>Deyimler</i>	
<i>Açık yürekli</i> (İzmir)	<i>Hoş geldin(iz)</i> (İstanbul, Adana)
<i>Aracı olmak</i> (İzmir)	<i>Hoşça kalın</i> (Ankara)
<i>Ayağa kaldırmak</i> (Gaziantep)	<i>Hoşuna gitmek</i> (Samsun)
<i>Bacası tütmek</i> (İstanbul, Gaziantep)	<i>İçinden gelmek</i> (İstanbul)
<i>Bağırıp çağırmak</i> (Adana)	<i>İşe yaramak</i> (Gaziantep)
<i>Baş üstüne</i> (İstanbul)	<i>Kantarın topunu kaçırmak</i> (İstanbul)
<i>Başı üstünde yeri olmak</i> (Adana)	<i>Kapısını çalmak</i> (Ankara)
<i>Bel bağlamak</i> (Ankara)	<i>Kemerini (kemerleri) sıkmak</i> (İstanbul, İzmir)
<i>Beyin göçü</i> (İstanbul)	<i>Kökünü kazımak</i> (İstanbul)
<i>Bir yastıkta kocamak</i> (Ankara)	<i>Kul hakkı</i> (Gaziantep)
<i>Boynuz kulağı geçmek</i> (Gaziantep)	<i>Laf etmek</i> (Gaziantep)
<i>Canlı yayın</i> (İstanbul, İzmir)	<i>Namus sözü</i> (İstanbul, İzmir)
<i>Dalga geçmek</i> (Samsun)	<i>Ne olur (olursunuz)</i> (İstanbul)
<i>Derleyip toplamak</i> (Adana)	<i>Nefes almak</i> (Gaziantep)
<i>El kaldırmak</i> (Gaziantep)	<i>Parmak kaldırmak</i> (Samsun)
<i>El üstünde tutmak</i> (Adana)	<i>Rahatsız etmek</i> (Gaziantep)
<i>Elinde tutmak</i> (İstanbul)	<i>Sağ ol(olun)</i> (İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Adana, Gaziantep)
<i>Eline geçmek</i> (İstanbul)	<i>Sahip çıkmak</i> (İstanbul, Adana)
<i>Emeği geçmek</i> (İstanbul)	<i>Sahneye çıkmak</i> (İstanbul)
<i>Fark etmez</i> (İstanbul)	<i>Selam etmek</i> (İstanbul)
<i>Fişi çekmek</i> (Ankara)	<i>Selam götürmek (yollamak)</i> (İstanbul)
<i>Gönlünden kopmak</i> (Samsun)	<i>Selam vermek</i> (İzmir)
<i>Gözünü toprak doyursun</i> (İzmir)	<i>Sıkı durmak</i> (İstanbul, Samsun)
<i>Güven vermek</i> (İstanbul)	<i>Söz vermek</i> (İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun)
<i>Haddini bildirmek</i> (İzmir)	<i>Sözünü tutmak</i> (İstanbul)
<i>Haddini bilmek</i> (İzmir)	<i>Tek başına</i> (İstanbul)
<i>Hakkı geçmek</i> (Adana)	<i>Tepeden bakmak</i> (İzmir)
<i>Hakkını helal etmek(etmemek)</i> (İstanbul)	<i>Ucu bucağı olmamak (bulunmamak/görünmemek)</i> (İstanbul)
<i>Haram yemek</i> (Gaziantep)	<i>Ya huyundan ya suyundan (tüyünden)</i> (İstanbul)
<i>Hayırlı olsun</i> (Samsun)	<i>Yol göstermek</i> (Adana)
<i>Helal olsun</i> (İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Gaziantep)	<i>Yola çıkmak</i> (Samsun, Adana)
<i>Hesap vermek</i> (İzmir, Samsun, Adana)	

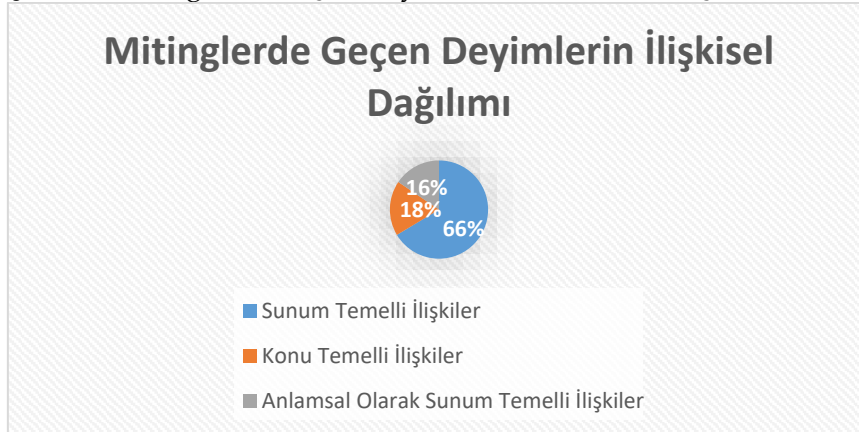
Yukarıda verilen tabloda 2018'de CHP'nin düzenlediği mitinglerde kullanılan deyimlerin SYK kapsamında ne tür ilişkilerde kullanıldığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Mitinglerdeki Deyimlerin Sunum Temelli ve Konu Temelli İlişkilerdeki Görünürlüğü

	Sunum Temelli İlişkiler	Konu Temelli İlişkiler	Anlamsal açıdan Sunum Temelli İlişkiler
İstanbul	18 Güdüleme 1 Artalan 2 Tanıt	2 İsteme Bağlı Olmayan Sonuç 2 Değerlendirme 1 Yorumlama 1 Zamansal Çevreleme	7 Güdüleme
Ankara	11 Güdüleme	2 Zıtlık 1 Değerlendirme 1 Koşul	3 Güdüleme
İzmir	18 Güdüleme 1 Artalan	1 Zamansal Çevreleme 1 Dizi 1 Yorumlama	3 Güdüleme
Samsun	9 Güdüleme 1 Artalan	1 İsteme Bağlı Olmayan Sonuç 1 Koşul 1 Zıtlık	2 Güdüleme
Adana	6 Güdüleme 1 Artalan 1 Karşı Tez	1 Zıtlık	1 Güdüleme
Erzurum	-	-	-
Gaziantep	5 Güdüleme 2 Artalan 1 Yeterlilik	2 Zıtlık 1 İsteme Bağlı Olmayan Sonuç 1 Değerlendirme	2 Güdüleme
Toplam	% 66,37	%18,10	%15,51

CHP'nin 2018 mitinglerinde yer alan deyimlerin SYK çerçevesinde ikna ve güdüleme işlevini sergileyip sergilemediği, Deyimlerin Sunum Temelli İlişkilerde mi yoksa Konu Temelli İlişkilerde ve hangi tür ilişkilerde kodlandığını gösteren bulgular yukarıdaki Tablo 4'te; sözü edilen ilişkilerin dağılımı ise aşağıda verilen Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Mitinglerde Geçen Deyimlerin Sözbilimsel İlişkilerinin Dağılımı

Şekil 1’de, yukarıda sözü edilen mitinglerde geçen deyimlerin yüzdeleri dağılımı sunulmuştur ve deyimlerin %66 Sunum Temelli İlişkilerde; % 18 oranında ise Konu Temelli İlişkilerde kullanıldığı gösterilmiştir. Çalışmada elde edilen bulguların bazıları aşağıdaki örneklerde incelenmiş ve çözümlenmiştir.

(5) ...Size bir şey söyleyeyim mi? (Ç)

Size dürüstçe **içimden gelen**, yüreğimden gelen (E)

Bir şey söyleyeyim mi? (Ç)

Sizin çocuklarınıza hayal kurduğum, hayal kurduğum.(Ç)

(08/06/2018 - İSTANBUL)

İçinden gelmek : bir şeyi yapmak için içten bir istek duyumsamak, yapmayı içi, gönlü istemek. (Püsküllüoğlu, 2017, s. 464).

Yukarıda verilen örnekte *içinden gelmek* deyimi kullanılmıştır. Deyimin önermenin E bölümünde kodlandığını görmekteyiz ve Ç’de belirtilen önermeyle aralarında Güdüleme ilişkisi kurulmuştur. Tümce üreticisi sözü edilen deyimi kullanarak dinleyicilerle yakınlık kurmakta ve samimiyetini belirtmektedir. Tümce üreticisinin dinleyicide bir etki bırakmak ve ikna etmek amacıyla bu deyimi kullandığı ve böylece Sunum Temelli İlişkilerden Güdüleme İlişkisine bir örnek oluşturmaktadır.

(6) ... Sarayının 4’te 1’i atıl.

Gel bunu devreye sokalım. (Ç)

Tarıma dayalı sanayiye kuralım. (Ç)

Üretim ekonomisini oluşturalım. (Ç)

Yatırımcıya **güven verelim**. (Ç)

Merkez Bankası’nı bağımsız kılalım. (Ç)

Eğitimimizi yeniden düzenleyelim. (Ç)

(08/06/2018 - İSTANBUL)

Güven vermek : güvenilir bir kimse ya da şey olduğu izlenimi bırakmak, güven duygusu uyandırmak. (Püsküllüoğlu, 2017, s. 415).

(6)’da Ç’lerden oluşan önermeler bulunmaktadır ve *güven vermek* deyimi Ç’de etiketlenmiştir. Tümce üreticisi bu deyimle dinleyici kitlesine geleceğe ilişkin söz ve vaat vermektedir ve dinleyici kitlesini güdülemektedir. Örnek (5)’te verilen Güdüleme İlişkisi E’de karşımıza çıkmasına karşın (6)’da ise Ç’de kodlanmaktadır ve her iki örnek de Sunum Temelli İlişkileri temsil etmekte ve ikna ve güdüleme işlevini destekler niteliktedir.

(7) ... Bakınız gençler, evlatlarım, kardeşlerim, çocuklarım (Ç)

Size sesleniyorum. (Ç)

Size meydanlarda **bağırın çağırın** bir cumhurbaşkanı değil (Ç)

Yol gösteren abi. (Ç)

Bazen hafif azar işitebilirsiniz. Hafif dozunda. (Ç)

(20/05/2018 - ADANA)

Bağırıp çağırma: çok kızıp yüksek sesle azarlamak, çıkışmak. (Püsküllüoğlu, 2017, s. 133).

Örnek (7)'de, *bağırıp çağırmak* deyimini Ç'de kodlanmıştır ve *değil* sözcüğüyle *karşı tez* ilişkisi kurulmuştur. Tümce üreticisi 'Size meydanlarda **bağırın çağırın** bir cumhurbaşkanı *değil*' önermesiyle dinleyiciler üzerinde olumlu bir etki bırakmak ve onları ikna etmeye yönelik bir hamlede bulunmuştur. Sözü edilen deyimın Karşı Tez ilişkisinde, diğer bir deyişle, Sunum Temelli İlişkiler kapsamında kullanıldığı ve dolayısıyla ikna ve güdüleme amacı taşıdığı belirtilebilir.

- (8) ...Uzlaşacağız. (Ç)
Eğitimde bir yıl içinde uzlaşmayı sağlayıp (E)
yeni bir eğitim modeliyle **yola çıkacağız.** (Ç)
Yirmi yılda on bakan değişti. (Ç)
Beş kez sınav değişti. (Ç)
Bir kez değiştireceğiz.(Ç)

(20/05/2018 - ADANA)

Yola çıkmak: bir yere gitmek üzere bulunduğu yerden ayrılmak. (Püsküllüoğlu, 2017, s. 814).

Yukarıda verilen örnekte *yola çıkmak* deyimini Ç'de kodlanmaktadır, kendinden önce gelen E önermesiyle Zamansal Çevreleme İlişkisi kurmaktadır. SYK çerçevesinde, Zamansal Çevreleme İlişkisi Konu Temelli İlişkiler kapsamına girmektedir, diğer bir deyişle, ikna amaçlı bir ilişki değil, bilgi aktarımı ve zamansal açıdan ayrıntılandırma ilişkisi ile ek bilgi aktarma amacı beklenmektedir. Buna karşın burada ise *yola çıkmak* deyimini her ne kadar yapısal olarak zamansal ilişkiler kurarak Konu Temelli İlişkilere bir örnek sunuyor gibi görünse de aslında anlamsal olarak ikna ve güdüleme amacıyla kullanılmıştır. (8)'de tümce üreticisi yani siyasi parti lideri eğitimle ilgili gelecekte yapmayı planladığı düşünceleri ve yenilikleri aktarıyor ve dinleyiciyi kendi partisine oy vermesi için ikna etmeye çalışıyor. Sonuç olarak, *yola çıkmak* deyiminin geçtiği önerme anlamsal olarak ikna ve güdüleme amacı ve işleviyle kullanılmıştır, siyasi lider mitingde bulunan dinleyicileri kendi partisine oy vermeleri konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Buradan hareketle, (8)'de sunulan önermede bulunan deyim Sunum Temelli İlişkilerden Güdüleme ilişkisine işaret etmektedir.

- (9) ... Bugünlerde uydurdukları bir yalan var.
Bazı yardımları kaldıracakmışım.
Bakın söylüyorum. (Ç)
1 doğum yardımı, 2 gebelik yardımı, 3 dul maaşı, 4 muhtaç asker yardımı,
5 şartlı eğitim yardımı 6 öğrenci yardımı 7 kaymakamlık bursu 8 yoksullara kira
yardımı 9 engelli bakımı yardımı 10 fakir muhtaç yardımı
Sizin huzurunuzda 81 milyonun huzurunda **söz veriyorum.** (Ç)
Bu yardımlara asla dokunulmayacak.(Ç)

(22/06/2018 - ANKARA)

Söz vermek: kesin olarak yapacağını söylemek. (Püsküllüoğlu, 2017, s. 714).

Örnek (9)'da *söz vermek* deyimini Ç'de kodlanmaktadır ve Sunum Temelli İlişkilerden Güdüleme ilişkisine örnek oluşturmaktadır. Örnekte, tümce üreticisi *söz vermek* deyimini ile çok net bir biçimde orada bulunan herkesin huzurunda söz vermektedir, geleceğe dair bir güvence vermekte ve vaatte bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, tümce üreticisi dinleyici kitlesi üzerinde

olumlu bir etki oluşturup onları güdülemeye yönelik bir amaç taşımaktadır. Güdüleme İlişkisi Sunum Temelli İlişkiler kapsamında ele alınmaktadır.

- (10) ...Farklı bir cumhurbaşkanı olacağım. (Ç)
 Hakkını bilen, halkını bilen, **haddini bilen** bir cumhurbaşkanı (E)
 Ama haddini bilmeyenlere de **haddini bildiren** bir cumhurbaşkanı olacağım.(Ç)
 Benim cumhurbaşkanlığında
 camide ibadet, okulda bilim, ordudan görev ve liyakat olacak.
 (21/06/2018 - İZMİR)

haddini bilmek : neler yapabileceğini, gücünün ve yeteneğinin nelere yetebileceğini bilerek onun ötesine geçmemek, ölçüsünü bilmek (Püsküllüoğlu, 2017, s. 419).

haddini bildirmek (birine) : onu sert bir karşılıkla uslandırmak, yola getirmek, cezalandırmak. (Püsküllüoğlu, 2017, s. 419).

Örnek (10)'da *haddini bilmek* ve *haddini bildirmek* deyimleri sırasıyla E'de ve Ç'de kodlanmıştır. Sözü edilen deyimler her ne kadar E ve Ç olarak farklı önerme yapılarında kullanılsa da tümce üreticisi, diğer bir deyişle, cumhurbaşkanı adayı kendisiyle ilgili gelecekte nasıl bir cumhurbaşkanı olacağına ilişkin ayrıntılı bilgiler vermektedir; dolayısıyla bilgi aktarımı söz konusu olduğu için bu iki deyim de yapısal olarak Konu Temelli İlişkilerden Ayrıntılandırma İlişkisine örnek gösterilebilir. Anlamsal olarak tümce üreticisinin amacı net bir biçimde geleceğe dair dinleyicileri etkisi altına alma ve ciddi bir ikna ve güdüleme işlevi barındırdığı için tümce üreticisinin asıl amacı dinleyiciyi ikna ve güdülemek olduğu belirtilebilir. Güdüleme İlişkisi de Sunum Temelli İlişkiler kapsamındadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çoksözlüklü dilsel anlatım olarak değerlendirilen deyimler alanyazında birçok farklı yönüyle ve tanımıyla çalışılmış ve incelenmiştir. Deyimler sözün gücünü ve ikna ediciliğini artırması nedeniyle siyasî sözbilimde sıklıkla kullanılmaktadır. Deyimler, önermeler arasındaki bağdaşıklık ilişkilerini incelemeyi hedefleyen kuramlar arasında bulunan ve Mann ve Thompson (1987, 1988) tarafından sunulan SYK kapsamında ele alınmamıştır. SYK ikna ve güdüleme çerçevesinde oluşturulan bir kuramdır ve deyimlerin ön plana çıkan güdüleme işlevi ile SYK ile deyim ilişkisinin örtüştüğü ve sözü edilen ilişkinin çalışılması ve değerlendirilmesi gerektiği ve bunun alanyazına katkı sağlayacağı açıktır. Siyasi sözbilimde deyimlerin sıklıkla kullanılıyor olması nedeniyle çalışmamızda 2018'de CHP tarafından gerçekleştirilen ve yedi coğrafi bölgeden TÜİK verilerine göre seçilen yedi ilde yapılan miting konuşmaları değerlendirilmiş ve incelenmiştir. Bu sonuçlara göre yapılan 8 mitingden 401 dakikalık miting verisi elde edilmiştir ve toplamda 64 adet deyim kullanılmıştır. Söz konusu deyimler 77 defa Sunum Temelli İlişkiler bağlamında, diğer bir deyişle, ikna ve güdüleme işleviyle kullanılmış olup %66,37 olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer 3. ve yeni bir ulam ve bakış açısıyla değerlendirdiğimiz örnekler her ne kadar yapı bakımından Konu Temelli İlişkilere örnek olsa da anlamsal ve işlevsel olarak ikna ve inandırmayı odak noktasına alması

nedeniyle Sunum Temelli İlişkiler kapsamında değerlendirilmesi gerekliliği dikkat çekmektedir. Toplamda 18 tane bu türden ilişki saptanmıştır ve sonuç olarak sözü edilen bu 18 deyim anlamsal içeriği ve tümce üreticisinin önermeyi kullanma amacı dolayısıyla Sunum Temelli İlişkilerden Güdülemeye işaret etmektedir ve %15,51'lik bir yüzdelik oranla, Sunum Temelli İlişkileri ve Güdüleme işlevini desteklemektedir. Tablo 4'te de görüldüğü üzere, Konu Temelli İlişkiler toplamda 21 önermede %18,10'luk bir oranda karşılık bulmaktadır. Tümce üreticisinin kullanılan deyimlerdeki amacı dinleyici ile birliktelik ve beraberlik duygusunu ön plana çıkarmak ve dinleyicileri ikna etmek ve güdülemektir. Deyimlerin amacının ikna ve sözü etkili kılma olduğu bilinmektedir. SYK çerçevesinde Sunum Temelli İlişkilerin amacının da ikna ve güdüleme olduğu, sözü edilen kuram çerçevesinde değerlendirilen deyimlerin Sunum Temelli İlişkilerde ve Ç'de kodlandığı görülmektedir; dolayısıyla çalışmamızda deyimlerin sözbilimsel türlerden siyasî sözbilimde dinleyicileri ikna ve güdüleme amacıyla kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmadan elde edilen verilerin Tablo 4'te sunulduğu üzere, yapı bakımından Konu Temelli ilişkiler kapsamında olmasına karşın anlamsal ve işlevsel açısından Sunum Temelli İlişkiler çerçevesinde değerlendirilmesi gereken İlişkilerin kodlandığı deyimlerin ileride diğer mitinglerde de sınılanması ile daha geniş veritabanlarına ulaşılması ve doğrulanması sağlanacaktır. Böylece, deyimlerin sözü edilen işlevlerine ilişkin kuram çerçevesinde daha kapsamlı ve genellenebilir düzeyde bulgulara ulaşılması ile yeni bakışaçıları alan yazına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adkins, Patricia (1968). Teaching Idioms and Figures of Speech to Non-Native Speakers of English. *The Modern Language Journal*. 52). *Türkçenin Sözcüğü*. İstanbul: Bilgi.
- Aksoy, Ömer Asım (2015). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Beaugrande, Robert De ve Dressler, Wolfgang (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman.
- Bucholtz, Mary (1998). The Politics of Transcription. *Journal of Pragmatics* 32 (2000), 1439-1465.
- Çetintaş, Yıldırım, Filiz (2010). *Türkçede Belirteç Tümcecikleri: Sözbilimsel Yapı Çözümlemesi Çerçevesinde bir Sınıflandırma Önerisi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çotuksöken, Yusuf (2004). *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Hatiboğlu, Vecihe (1982). *Türkçenin Sözdizimi*, DTCF, Ankara.
- Mann, William C. ve Thompson, Sandra A. (1987). *Rhetorical Structure Theory: A Theory of Text Organization*. California: Information Sciences Institute.
- Mann, William C. ve Thompson, Sandra A. (1988). Rhetorical Structure Theory: Toward a Functional Theory of Text Organization. içinde, *Text*, 8 (3), 243-281.
- Mann, Bill (1999). *An Introduction to Rhetorical Structure Theory (RST)*.
- Ochs, Elinor (1979). *Transcription As Theory*. içinde, Elinor Ochs ve Bambi B. Schieffelin, vd, *Developmental Pragmatics*, 43-72. New York: Academic Press.
- Püsküllüoğlu, Ali (1995). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş, Ankara.
- Püsküllüoğlu, Ali (2017). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Ankara, Türkiye: Arkadaş Yayınevi.

- Taboada, Maite ve Mann, William C. (2006). Rhetorical Structure Theory: Looking Back and Moving Ahead. içinde, *Discourse Studies*,8(3), 423-459.
- Türkçe Sözlük (2011). TDK (Türk Dil Kurumu). Ankara.
- Uzun, Subaşı, Leyla (1991). Deyimlerde Bildirinin Düzenleniş Biçimi ve Özellikleri. *Türk Dilleri Araştırmaları*. (1), 111-120.
- Yurtbaşı, Metin (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*. İstanbul.

Edebiyatda Değişibilim

Prof. Dr. Ünsal Özünlü

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

Günce Yayınları

Berna Akyüz Sizgen

POSTMODERNİZM KAVŞAĞINDA

Selim İleri Romancılığı

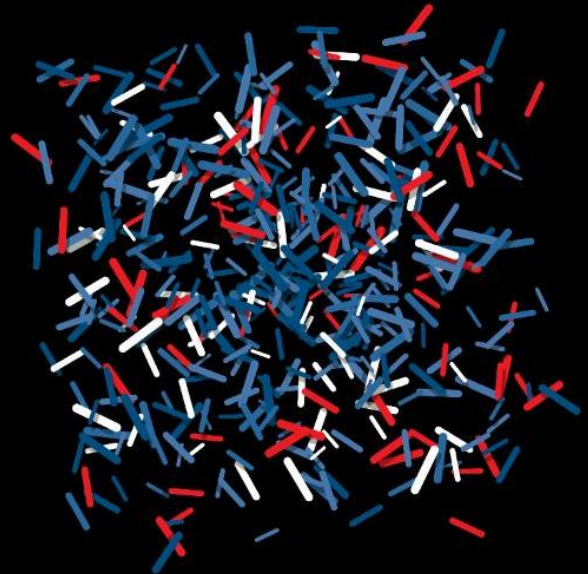

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları